

Втручання адвокатського самоврядування призведе до краху системи безоплатної правової допомоги

Ірина Кузіна

адвокат, член ВГО «Організація адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу»

13 березня 2015 року у Києві відбувся круглий стіл на тему «Актуальні питання надання безоплатної правової допомоги», організований Національною асоціацією адвокатів України. Серед матеріалів, які були надані його учасникам, особливу увагу привернула відповідь Міністерства юстиції України на звернення народного депутата О. В. Купрієнка від 13 лютого 2015 року щодо доцільності використання коштів для функціонування системи безоплатної правової допомоги.

Теза звернення народного обранця щодо перепідпорядкування системи безоплатної правової допомоги органам адвокатського самоврядування та змін її бюджетного фінансування стала ключовою в дискусії між організаторами заходу та адвокатами системи безоплатної правової допомоги. Красномовно про бажання перепідпорядкувати центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги радам адвокатів у регіонах, призначати адвокатів для надання захисту за державні кошти з тих, хто включений до Єдиного реєстру адвокатів свідчили і тексти проектів змін до нормативно-правових актів, підготовлених організаторами заходу.

Серед доповідачів-прихильників таких думок були присутні: голова Ради адвокатів України Лілія Ізовітова, сам Олег Купрієнко, голова Ради адвокатів Рівненської області Павло Луцюк, голова Ради адвокатів Луганської області Олександр Мельніков, голова Ради адвокатів Дніпропетровської області Юрій Сиротенко.

Підтримуючи позицію Міністерства юстиції України та приєднуючись до опонентів єдиної думки доповідачів, дозволю висловитись з цього приводу, наводячи чітку опозиційну аргументацію на основні меседжі шановних доповідачів.

«Адвокати повинні очолювати центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а отже, їх потрібно перепідпорядкувати радам адвокатів регіонів»

Заперечую, вважаючи, що підпорядкування центрів регіональним радам адвокатів знищить єдність системи безоплатної правової допомоги, а Рада адвокатів України не буде (як вбачається із запропонованих проектів змін до законів) займатися жодною координацією її роботи. Належного нормативно-правового забезпечення з боку центрального органу адвокатського самоврядування також не буде, зважаючи

на поточну періодичність скликання її засідань. Про який подальший розвиток безоплатної правової допомоги в Україні можна говорити? Окрім того, якщо центри перестають бути бюджетними установами і вийдуть з підвідомчості Мін'юсту, це призведе до фатальних наслідків у частині фінансування системи.

Фінансова та звітна дисципліна органів адвокатського самоврядування перед адвокатами сьогодні і так не витримує критики. Підтвердженням цьому – перманентні суперечки та судові процеси.

Сьогодні досвід управління центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатами, у тому числі головами рад адвокатів у регіонах, говорить про те, що наявні проблеми надання безоплатної правової допомоги цим не вирішуються. Наприклад, Харківський обласний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги очолює голова Ради адвокатів Харківської області, заступники директора – переважно адвокати. Однак, проблеми існують, і це в регіоні, де представники адвокатського самоврядування – переважно молоді та енергійні адвокати. А як бути з регіонами, де ради адвокатів є більш консервативними, навіть архаїчними, де з ностальгією пригадують радянські часи? На наш погляд, вони не зможуть навіть досягнути існуючої системи безоплатної правової допомоги, не те що підтримувати і розвивати систему. Парадоксально, але за логікою однодумців пана Купрієнка більшу користь для системи безоплатної правової допомоги мають не управлінські навички керівництва центрів, а їх адвокатський статус.

Вважаємо, що Національна асоціація адвокатів України має забагато невирішених проблем усередині аби брати на себе додатковий тягар. Результатом цих «позитивних» змін, на нашу думку, стане крах проекту під назвою «безоплатна правова допомога в Україні», яка нині ефективно працює, і яку до цього часу адвокатура створити не змогла.

Виникає питання: а хто буде розпорядником бюджетних коштів? «Розпорядниками бюджетних коштів залишаться центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги»

І в цей момент усі платежі «зупиняться», адже центри перетворяться на небюджетні організації і розпорядниками бюджетних коштів бути не зможуть. Навіть за умови внесення змін до бюджетного законодавства, центр стає додатковою ланкою між бюджетом та конкретним адвокатом, що зробить шлях коштів до адвоката суттєво довшим.

«Взагалі раніше і ще за радянських часів, і після 1992 року, надання захисту за призначенням було добре налагоджено. Сиділа дівчина в колегії та розподіляла справи»

Важко навіть коментувати. Усе пізнається в порівнянні. Доповідачу необхідно звернутися до висновків громадських, міжнародних та інших інституцій з приводу оцінки діяльності системи безоплатної правової допомоги. Такі, зокрема, у вільному доступі на сайті Координаційного центру з надання правової допомоги. Або хоча б почитати Інформаційний дайджест системи безоплатної правової допомоги в Україні № 6/2015. До речі, адвокат Ю. Грабовський зазначив, що пам'ятає часи, коли за статтею 47 КПК України 1960 року здійснював захист за призначенням, не отримуючи за це жодних коштів. А потім з подивом дізнався, що зароблений ним гонорар «мовчки присвоєний» колегією. Показовий приклад.

«Лише 1/3 коштів на систему безоплатної правової допомоги витрачається на оплату праці адвокатів, інше – на приміщення та зарплату чиновників. Кількість приміщень центрів завелика, це додаткові витрати»

У своїй відповіді Мін'юст на звернення народного депутата О. В. Купрієнка щодо доцільності використання коштів

для функціонування системи безоплатної правової допомоги зазначає: «Фактичні видатки на безоплатну правову допомогу (код 3603020) у 2014 році: 23 698,8 тис. грн. Фактичні видатки на оплату послуг і відшкодування витрат адвокатів у 2014 році: 54007,7 тис. грн». Неважко порахувати. Утримання матеріально-технічної бази потребує коштів, але й адвокати можуть використовувати її для зустрічей з клієнтами. Не будемо заперечувати, що будь-який активний розвиток системи потребує ресурсів.

«Постановою Кабінету Міністрів України щодо оплати захисту за безоплатну вторинну правову допомогу визначена неправильна мотивація адвокатів. Адвокату вигідно, наприклад, щоб клієнт перебував під вартою»

Інформація застаріла. Постанова Кабінету Міністрів України № 465 від 17 вересня 2014 року суттєво збільшує винагороду адвоката у випадку, якщо замість тримання під вартою підзахисному обрано більш м'який запобіжний захід. Як свідчить практика винагорода у випадку звільнення клієнта з-під варти збільшувалася втричі. Можна лише доопрацювати порядок оплати. Але ідеального нічого одразу не буває.

«Один адвокат у процесі захисту за статтею 125 Кримінального кодексу України написав 31 скаргу і отримав внаслідок цього велику суму коштів. Це зловживання, необхідно його покарати»

Відповідно до пункту 11 частини 1 статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забороняється втручання у правову позицію адвоката. А також пригадується стаття 397 Кримінального кодексу України. Та чи це проблема безоплатної правової допомоги? Пам'ятаємо анекдот: «Ви надали рахунки на таку кількість годин, що ми думали Вам 190 років». У будь-якому випадку якість надання правової допомоги та дисциплінарна відповідальність – у сфері впливу органів адвокатського самоврядування.

«Система оплати ведення справи за призначенням не повинна враховувати досягнутий результат»

Яка тоді мотивація для адвоката? А за виправдувальний вирок – спасибі?

«Звітність адвокатів безоплатної вторинної правової допомоги занадто деталізована та громіздка»

Кожен пункт звітності адвоката відображає коефіцієнт, який збільшує оплату за виконану роботу. Отже, кожен пункт необхідний. Очікуємо на автоматизацію звітності, анонсовану Координаційним центром. Звіти за результатами моніторингу якості вважаємо не потрібними і тимчасовими.

«Розподіл справ у безоплатній вторинній правовій допомозі несправедливий та залежить від результативності адвокатів, що неправильно»

Проблеми з нерівномірним розподілом доручень справді існують. Однак, Координаційний центр з надання правової допомоги працює в цьому напрямі. Першим його кроком стало оприлюднення оперативної інформації щодо видання доручень адвокатам, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, оплату їх послуг та відшкодування витрат. У найбільш резонансних випадках Координаційний центр проводить перевірки. Наступний етап – врахування не тільки кількості, але й якості доручень, адже ведення справ різних категорій оплачується по-різному, і витрати часу адвоката різні залежно від місця виконання доручення. Однак позиція Координаційного центру чітка – питання розподілу доручень знаходиться у віданні центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

«Конкурс адвокатів до системи безоплатної правової допомоги не потрібен, адже адвокати без того кваліфіковані. Або в комісіях мають бути лише адвокати – заради незалежності»

Вважаю, що конкурс для адвокатів потрібен аби відсіяти тих, хто без практики втратив кваліфікацію, а також тих, хто має

неналежну мотивацію. Склад конкурсної комісії – другорядне питання.

«Центр призначає для надання безоплатної правової допомоги адвоката, відомості про якого внесені до Єдиного реєстру адвокатів України» (з пропозицій змін до законодавства)

Повертаємося до «трудової повинності» адвокатів, що діяла за старих часів. Цікаво, але народний депутат О. В. Купрієнко – колишній адвокат – заявив, що не пішов би до системи безоплатної правової допомоги, адже працювати за 25 грн на годину «нижче його гідності». Мотивація? Якість? Як оперативно знайти адвоката на доручення в такому разі? Одні лише запитання.

«Що за дивне поняття «менеджер з якості» і чому ці посади не завжди займають адвокати з великим стажем?»

Свідчить про незнання доповідачами системи якості безоплатної правової допомоги. Менеджер з якості – перш за все людина, яка обробляє анкетні звіти. Чи захоче практикуючий адвокат з досвідом займатися цією рутиною?

«Стандарти якості обмежують свободу правової позиції адвоката»

Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі (далі – Стандарти) не обмежують, а допомагають та направляють. Це документ, який, на нашу думку, є дороговказом для чесного і порядного адвоката. Особисто я неодноразово демонструвала Стандарти суддям та слідчим, коли вони по-своєму трактували КПК України.

«Необхідно ретельно на підставі документів перевіряти матеріальний стан клієнтів безоплатної вторинної правової допомоги»

Слушне зауваження, проте це не повинно впливати на оперативність надання правової допомоги. Крім того, необхідно вдосконалити визначення статусу малозабезпеченої особи. Сьогодні у кримінальних справах відповідальність за перевірку майнового стану

підзахисного лежить на слідчих та суддях, які й виносять постанови та ухвали про доручення призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням.

«Безоплатний захист затриманих необхідно здійснювати тільки щодо малозабезпечених осіб»

Небезпечна пропозиція. Як свідчить практика затриманий клієнт, незалежно від матеріального стану не може протягом 1-2 годин отримати платного адвоката, навіть якщо дуже забажає. А у випадку затримання особи міліцією система безоплатної правової допомоги є превентивним механізмом від свавілля правоохоронних органів.

«У випадку засудження особи з неї необхідно стягувати кошти за безоплатну правову допомогу»

Хочу запитати доповідача: а скільки в Україні виправдувальних вироків і чи кожен обвинувальний вирок справедливий? Уявімо людину, яка все-таки засуджена несправедливо. Покарати її ще й стягненням за правову допомогу? Уявімо слідчого, який «роз'яснює» право на адвоката за рахунок держави підозрюваному: «Ти маєш право на адвоката, але май на увазі, що тебе все одно осудять та за це ще й кошти стянуть». Підозрюваний від адвоката майже гарантовано відмовиться. А якщо це неповнолітній, психічно хворий чи незрячий інвалід... А як бути у випадках пом'якшення покарання, або застосування амністії чи умовно-дострокового звільнення?

«Адвокатів системи безоплатної правової допомоги призначають на окрему процесуальну дію, що порушує права основного адвоката та його клієнта»

Стаття 53 КПК України – справді проблема, але не системи безоплатної правової допомоги. До речі, Стандарти містять чіткий перелік дій адвоката в разі отримання доручення для участі в проведенні окремої процесуальної дії. За умови законних дій слідчого, прокурора, суду алгоритм цих дій повністю запобігає порушенню права клієнта

на вибір адвоката, а також порушенню професійних прав адвоката, який веде справу.

«Можливе обмеження прав адвокатів системи безоплатної правової допомоги з боку держави, тому їх треба захистити»

Я адвокат, який виконує доручення Харківського центру безоплатної вторинної правової допомоги. Регіон складний у політичному сенсі, фактично прифронтовий. Клієнтами адвокатів центру є і патріоти, і сепаратисти, і військові, і шпигуни, і волонтери, і военкоми-хабарники, і українці, і росіяни. І жодного разу я не отримувала ніяких вказівок як вести справу. Держава не втручається в правову позицію адвокатів безоплатної правової допомоги.

«Адвокати системи безоплатної правової допомоги усі справи на себе позабирали, а всі інші сидять тепер без справ»

Скарга очільника Ради адвокатів Рівненської області. Якщо це і так, то свідчить про конкурентоздатність адвокатів безоплатної правової допомоги, що позитивно характеризує систему. Якщо ж адвокати прагнуть здійснювати захист неплатоспроможних клієнтів – ніхто не заважає їм долучитися до системи безоплатної правової допомоги.

«Ми дбаємо про престиж адвокатури, коли пропонуємо ці зміни»

Говорячи про систему безоплатної правової допомоги, необхідно більше дбати про її клієнтів. Це соціальний проект, і тому його повинна підтримувати саме держава.

«Взагалі система безоплатної правової допомоги провокує розкол в адвокатурі. Що це таке? Вони самі по собі працюють, самі спілкуються, самі собі проводять семінари»

То більше трьох не збиратися? Заздрість? А якщо серйозно, то Національна асоціація адвокатів України, хоча і включає в себе всіх адвокатів України, проте не має права ані обмежувати громадянську ініціативу адвокатів, ані втручатися в їх роботу. Під час створення Асоціації ми сподівалися, що вона

стане адвокатам помічником та захисником у професійній діяльності. Натомість, окремі керівники органів адвокатського самоврядування вважають, що треба було «придушити в зародку» і громадську організацію адвокатів безоплатної правової допомоги, і саму систему, під «парасолькою» якої молоді та активні адвокати спілкуються та розвиваються. Якщо ж подивитись на хід усіх з'їздів адвокатів починаючи з 2012 року – зовсім не там в адвокатурі відбувається розкол.

Післямова у висновках.

- По-перше, все це нагадує досить наболіле: захист Росією «рускоговорящих» мешканців Донбасу. Тому, будь ласка, не треба нас захищати! Адже ми бачимо у новинах результати подібного «захисту».
 - По-друге, «Маркс живий», та «Економіка визначає політику».
 - По-третє, зі звичайних адвокатів на захід прийшли лише адвокати безоплатної правової допомоги. Тобто у змінах зацікавлені не адвокати, а лише окремі керівники органів адвокатського самоврядування.
 - По-четверте, доповідачі недостатньо обізнані з існуючою системою безоплатної правової допомоги. Необхідно їх проінформувати та продовжувати спілкування у форматі спільних заходів.
 - По-п'яте, проблеми в системі безоплатної правової допомоги безперечно є, то чому ж Національна асоціація адвокатів України як організація, що представляє всіх адвокатів, у рамках меморандуму підписаного з Мін'юстом не візьме участь у їх вирішенні? Складається стійке враження, що Національна асоціація адвокатів України «згадала» про безоплатну правову допомогу тоді, коли система готова і добре працює.
 - По-шосте, система безоплатної правової допомоги добра в цілому, інакше навіщо вона комусь потрібна?
- Останнє, добре, що до підписання пропозицій змін до законодавства на круглому столі так і не дійшло.